

© Institut d'Estudis Catalans
Drets cedits a través de Mercedes Casanovas, s.l., Agència literària

La primera edició d'aquesta obra
va ser publicada a Edicions 62 l'any 2008
Primera edició en aquest segell: maig del 2010
© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Víctor Igual

Impressió: Liberdúplex

DIPÒSIT LEGAL: B. 13.104-2010

ISBN: 978-84-9930-104-4

Amb la col·laboració de



Generalitat de Catalunya
**Institut Català
de les Indústries Culturals**

Drets reservats.
Prohibida qualsevol mena de còpia.

fusells es reboten de tant disparar. Per cada soldat caigut en neixen el doble.

I calla tot.

Suau, ve la remor de l'aigua riu avall. El riu és al meu costat; se'n duu moltes coses inútils, es fica dins els meus ulls: passen els arbres, el vent que els sacseja les fulles, la frescor en el meu pit que se'n sent inundat...

NIT I BOIRA

—...Si tots els que som ací poguéssim tornar dintre un ventre, la meitat moriríem trepitjats pels qui voldrien ser primers. Un ventre és calent i fosc i clos...

Jo abans deia: fes el mort. Era quan encara no m'adonava que sóc una ombra. Ara callo. Res no justifica que m'hagin convertit en ombra. Encara hi ha el vent, encara hi ha arbres en altres països i gent. Més que fam de menjar tenia fam de gent, aleshores. Quan em venia aquell deliri m'hauria estavellat el cap contra un mur. Com més en moren ací, més m'agrada. És una joia tan pregona, tan complexa, que no es pot descriure. Ja fa temps que Meier va morir. Pudia. Tots poden. Per això, abans, tenia fam de gent. La gent dorm, es lleva, es renta les mans, sap que els carrers són per caminar i les cadires per seure. És polida, la gent. Fan llurs necessitats en un racó i tanquen una porta perquè no els vegin. Tenen mocador. Apaguen el llum per fer l'amor. Meier s'orinava sempre. «C'est pas de ma faute», deia amb un accent grotesc, al principi, per disculpar-se. Després ja no deia res. Dormia al meu llit. La primera

nit que vaig sentir-me la cuixa molla, tèbia, una glopada d'ira salvatge em pujà al cap i vaig clavar-li la cullera al coll. L'enfonsava amb tota la meua força i sentia la seva ranera ran d'orella. Tot d'una, em donà un cop de genoll al ventre. Els braços se m'afluixaren i el vaig deixar.

A mi van agafar-me a Bordeus, el dia 14 de març de 1943. Sis dies de presó francesa, set pallisses fins a la sang.

A casa, quan jo era petit, teníem una peixera amb tres peixos vermells. Els mirava hores senceres. Sembla que mai no topin amb el vidre. Pensava: «Si no el veuen, ¿com s'ho fan per a endevinar-lo i girar al moment just?». Una tarda em vaig quedar sol: el pare era a treballar; la meua mare havia anat a l'hospital a veure una amiga seva que tenia un àntrax a l'esquena. Em vaig acostar a la peixera i vaig agafar un peix. Es debatia frenèticament dintre la meua mà. Obria la boca, els ulls li fugien del cap, brillants i rodons. Tenia una taca blanca a un costat del llom: els altres dos eren tots vermells. Vaig tornar-lo a l'aigua. Quan em va semblar que ja estava refet, vaig tornar-lo a treure. El vaig tornar a l'aigua. El vaig tornar a agafar i vaig continuar l'experiència fins que va morir. Vaig fer-ho per joc, perquè volia veure què faria, no pas desitjant que morís.

Em treien i em tornaven a la cel·la. Me'n treien per apallissar-me i m'hi tornaven perquè em refés, per poder-me apallissar una altra vegada.

Per això, ací, al camp, estava tan content de no tenir una taca blanca. A vegades tenia por que me'n sortís una. Si hagués tingut un mirall, hauria estat tranquil. M'hauria mirat cada matí i no hauria hagut de molestar un veí de lli-tera.

—Tu connais? —M'ensenyaven un retrat: era una noia jove amb un ble de cabells que gairebé li tapava l'ull—. Connais pas? Connais pas? Salaud! —M'havia agafat el nas

amb dos dits que estrenyien com unes tenalles i anava torçant—. Fais pas l'imbécile, voyons... avoue... —S'excitava. Quan ja no ho podia aguantar més, li vaig agafar la mà. Vaig sentir un cop terrible a l'estómac. I la pluja de cops—. Connais pas la poule? Avoue!

Si tots estiguessin quietos, no en moririen tants. Els hauria d'haver avisat. «Feu reserves de força». Però si els ho hagués dit se n'haurien mort menys. A Meier n'hi havia fet fer, de caminades! «Vés a prendre el sol, vés: amb l'aire del caminar se t'eixugaran les calces». Em creia. L'idiota no s'adonava que com més corria pel camp, més orinava. Si els hagués pogut fer passejar tots, hauria estat menys llarg. Aquesta massa d'homes, de residus, s'hauria anat fonent, però aleshores hauria quedat jo sol. I m'haurien vist. Hauria estat visible. Potser valdria més que m'haguessin posat a eixugar.

Un dia va arribar un camió ple de malalts. No els va maltractar ningú: només els van posar a eixugar. A mesura que els baixaven del camió, els feien seure en un banc. No se'ls sentia caminar: la flonjor de la neu ofegava la remor dels passos. El cel es podia tocar amb les mans. Era cobert, gris, feixuc. Quan van tenir tots els malalts asseguts a fora, no hi van pensar més. Al matí encara n'hi havia set de vius. És bonic, un cadàver glaçat. Net. Un va quedar eixancarrat, amb les cames arronsades, i es cobria els ulls amb les mans. El belga li va passar el braç pel plec del genoll dret i em va dir: «Agafa'l per l'altra nansa». El vam portar així a la pila. En tornar, vaig veure que amb el cap havia fet un solc a la neu. N'hi havia que encara pesaven.

...I no vénen... Potser ja no vindran. Havien d'haver vingut el mateix dia, a la tarda.

Quan vaig arribar el camp em va semblar un paradís. La portalada ampla i les torres de guaita li donaven un aspec-

te de fortaleza: però a dins... Hi havia, a l'entrada, unes barraques de fusta d'un verd tendre, amb parterres de flors, al voltant d'una placeta. No eren les nostres, és clar. Un declivi suau. La primera cosa que van fer fou prendre'ns tot el que dúiem. Tot. Ens van portar nus a la dutxa. Jo encara tenia carn viva a l'esquena. Dutxa gelada, dutxa bullent. Una hora de cua per donar-nos la roba, uns pantalons i una jaqueta ratllats. I a viure. I crits. «Schwein! Scheisse!». A viure!

Si voleu veure pantalons de pijama de setí negre, a la barraca de les prostitutes en trobareu. Quan encara treballava al túnel, m'imaginava que una nit l'assaltàvem i feïem banderes amb el setí negre i travessàvem el món com una processó d'ombres. Reminiscències literàries, encara. És quan vaig començar a pensar en la noia del retrat. La recordava amb una gran precisió, com si l'hagués coneguda; més que si l'hagués coneguda. Un front estret, un nas llarg ample d'aletes, un ull molt obert, viu, els llavis prims. Molt bruna. I aquell ble de cabells que li queia sobre l'ull esquerre... A vegades, al túnel, sentia una angoixa sobtada. Com aquell dia que em vaig deixar la cartera sobre una taula del Servei d'Estrangers de la Prefectura: tot baixant l'escala una inquietud fosca me'n va fer adonar... La sentia tot d'una quan empenyia una vagoneta, mentre enfonsava la pala a terra. Vaig passar qui-sap-los dies sense saber d'on venia aquella angoixa que a estones no em deixava respirar. Una nit vaig trobar-ho. Era el ble de cabells sobre l'ull del retrat. Aquella nosa. Sentia un desig violent de tirar-lo enrera amb la mà i deixar la cara lliure i nua, aquella cara que és la darrera cosa humana que he vist. No pas ganes d'acariciar el front. Un simple desig irracional de moure aquell ble, de tornar-lo a posar darrera l'orella.

Aleshores el meu únic anhel era respirar el vent que ve-

nia del pujol. Un aire pur que semblava que portés olor de flor i em feia pensar en una tarda de diumenge que havia passat vora un riu, entre els joncs... Aleshores... Perquè ara... Aleshores encara em rentava i em despullava a la nit, a despit del fred. Encara m'adonava dels polls. Quan podia m'estirava a terra bocaterrosa i passava estones amb el cap entre les mans contemplant els brins d'herba i les formigues que eren les úniques coses vivents dintre aquell univers de fusta, de rails i de ciment. Ara, quan penso en les fulles tendres dels arbres transparents a contrallum, en el sol sobre l'aigua, en les flors, en els petits insectes blaus i daurats que s'enfilen per les tiges, en les moltes flonges i humides, em semblen un excés inútil, oliós, massa gras, una malaltia tropical del món, del gris i de la neu —i una nàusea m'omple la boca de saliva.

Quan Meier morí vaig guardar-lo dos dies al llit. Els feia veure que encara estava malalt i així em podia menjar la seva sopa. A la nit no era tan desagradable mort, perquè ja no s'orinava. I de morts... Ja feia nits que dormia amb el cap separat per la llata de fusta de la barraca d'una muntanya de cent o dos-cents cadàvers. Al segon dia el belga se'n va adonar. No va dir-me res, però quan repartírem la sopa em prengué el pot de Meier i em mirà fixament. «Lladre!», li vaig dir, i tot jo tremolava de ràbia. S'acostà el pot a la boca i m'anava mirant. Vaig saltar-li al damunt. Ens separaren a cops de matraca. Ell tenia tota la boca plena de sang. Jo vaig quedar amb la cara inflada tres dies. Quan vaig estirar-me al llit vaig veure que ja se l'havien emportat. M'entrà una tristesa infinita i gairebé vaig plorar. Va ser el darrer eco d'aquell món lluent d'on m'havien tret atenallat pel nas; la darrera palpitació dels seus sentiments complicats i sumptuosos. Aleshores encara pensava, de vegades: «Si surto d'ací viu, ¿com seré? Sempre em semblarà

que duc a passejar un riu de cadàvers. Que només puc engendrar fills amb aquells ulls immensos dels famèlics, amb els sexes monstruosos penjats dintre l'arc prim de les cuixes».

L'amor che move il sole e l'altre stelle... «Vine a dinar, fill meu: corre que la sopa serà freda...». «Canvia't les sabates, fill meu: la humitat és dolenta i quan seràs gran tindries dolor». «Renta't les dents...».

«Mireu-me», cridava Staub el dia que l'apallissaren després d'haver-lo purgat perquè s'havia empassat el brillant. «Mireu-me!». Udolava, crispat i nu, apocalíptic. D'un cop de puny li havien trencat les dents i les que li quedaven queien soles com peres podrides. Anava d'una banda a l'altra, s'unglejava el pit. Des de les lliteres, allargant el coll, tres o quatre el miraven amb aquelles cares una mica lunars, de pierrot degollat, que tenen ací els qui no poden aguantar la fam. Potser pensava que el cel s'obriria, que el seu Jahvé faria un signe. Caigué de genolls a terra: «No em puc tenir dret». El dia que el van penjar, al túnel, era el segon del rengle. Quan vam desfilar per davant vaig veure que tenia el camal dret de les calces esqueixat fins al genoll. Tenia el cap una mica caigut, com si no ho entengués.

«Pentina't, fill meu, pentina't...». No tinc cabells.

De vegades penso: «¿Com has pogut aguantar fins avui?». N'hi ha que volen salvar-se, i això els salva. N'hi ha que pensen que un dia en sortiran i això els salva també. Sortir d'ací, ¿per què? N'hi ha que volen sortir per continuar. Si fos resistent o comunista... Però no sóc comunista ni he fet mai res: no he ajudat a fer volar cap tren ni he fet passar mai cap consigna. Potser ni els he odiats... Per això els primers dies se'm feia més dur. Més que no pas els cops, em dolia la sensació de l'enorme malentès. Era un neguit que em semblava que em vingués del ventre. Com si fos l'únic d'adonar-me d'un error evident, patent, en un problema i

no pogués fer-lo veure als altres. Sortir per venjar-me... ¿De què? ¿De qui? Un dia em van cridar per ajudar a descarregar els termos de sopa del camió. Estava glaçat i mentre esperava em vaig posar les mans a la butxaca. Va alçar el puny per pegar-me a la cara. Devia tenir vint anys. Jo vaig pensar: «Podria ser el teu fill», i el mirava, esperant el cop. No sé què va dir, però abaixà el braç a poc a poc i tot d'una es posà a cridar els altres. Vaig sentir una esgarrifança de vergonya. Per ell, primer. Per mi, després. ¿Què devia haver vist en els meus ulls? Si hagués pogut arrencar-me'ls! La darrera persona que he pogut odiar —Meier no el vaig odiar mai— ni sé la cara que tenia. Era el dia que em van ensenyar el retrat. Devia ser al despatx del costat. Obrí la porta i sense mirar-me digué al que em pegava: «Écoute, toi: fais pas tant de bruit, quand même». Costa d'odiar un home si no li has vist mai la cara.

Els dos primers cops són els que fan mal. Al cap, de vegades, només el primer. Amagar la cara. El canoneig d'ahir al vespre en va excitar uns quants. «Partir, partir —em deia el polonès amb una mena de febre—, fini, fini». Es posà a petar de dents: «Par... tir, par... tir». Sí, deuen ser a la vora. Ahir ens van fer formar cinc vegades. Se'n van endur molts. Tornar a començar en aquell món de coses grasses, emmelades, peremptòries, ¿començar què? No. Quan vaig arribar, els primers mesos de ser ací, pensava en el dia que en sortiria, en el dia que s'acabaria el malentès. No pas per desig de sortir-ne, me'n vaig adonar després. Era per l'instint automàtic de posar-me un terme al davant. Sempre havia viscut amb un horitzó a la vora: els exàmens, la fi del servei militar, les oposicions, l'acabament de la guerra. Una manera d'escapar al vertigen del futur, de la mort. Ací m'he anat enfonsant en aquest maresme il·limitat, serè. Potser la mort s'installa dintre els éssers molt abans d'aca-

bar-los. Com si els ferís. Ser invisible. Invisible com una cosa. Els ulls hi rellisquen només, la dibuixen. Ser quasi una cosa, com el dia del retrat per aquell home sense cara que vaig odiar tant.

Tornar dintre un ventre, plegat, abaltit, voltat d'una tebior molla. Ací, en aquest racó, el sol és una mica tebi. Fa uns quants dies dos guardians hi van trobar un home amagat i el van matar a cops de pala. Em van fer venir amb el carretó a buscar-lo. Se m'obria el pit; el pes semblava que m'havia d'arrencar els braços. Ni el vaig conèixer. Tenia la cara agrumollada de sang. Un fang negre. Amagar la cara. Ara cada dia vénen dos o tres cops a veure si hi troben algú. Però, ¿què esperen, avui? ¿Què esperen? Aquest aire que mou els brins deu ser fred, encara. L'aire li devia fer voleiar el ble de cabells; amb la mà de tant en tant se'l devia tirar enrera. ¿Què esperen? Potser he trigat massa a venir, a decidir-me. Potser havia d'haver vingut el mateix dia, a la tarda, o l'endemà. Però no sabia que fossin tan a la vora. Els dos primers cops són els més dolorosos. Abaixar el cap. Amagar la cara. Després, tant se val...

ORLEANS, 3 QUILÒMETRES

Cada vegada que ella preguntava: «¿És gaire lluny Orleans?». Ell sentia que una ràbia sorda li pujava fins al coll; s'ennuegava i havia de tossir. Així, però, s'estalviava la resposta. Entraven a un poble. Davant d'una casa hi havia un grup de gent, travessaren el carrer i s'hi aproparen.

—¿Quin poble és aquest?

Ningú no féu cabal de la parella. Tothom estava desficiós al voltant de dos homes, en mànigues de camisa, que repartien vi. La taverna, una taverna molt petita, estava abandonada: com tot el poble. D'una finestra veïna sortia fum i l'aire duia olor de pólvora.

—Portar ampolla i ells donar vi... Donar vi de la cava. Tot abandonat, vi es faria malbé. Val més prendre'l. —El qui els parlava era un negre de mitja edat, prim, bastant alt, vestit amb una certa correcció. A la solapa de l'americana hi duia una rosella amb un sol pètal; els altres, el vent se'ls havia endut.

—Tu, mira quina maleta —digué la dona tot clavant un cop de colze al seu marit. El negre duia una maleta de pell de porc, petita i nova. Les tanques lluien al sol.

—Calla, dona... si ens sent...

—Si tens por que ens entengui...

L'home, dirigint-se al negre, li preguntà en veu alta:

—¿Sabeu com en diuen, d'aquest poble? —El negre alçà la mà, una mà seca, amb els dits llarguíssims, amb la pell del palmell destenyida, i assenyala enlaire. Dalt d'un pal hi havia un rètol i en el rètol el nom del poble, amb lletres negres i llents. «Artenay».

—Encara queda vi, ¿qui en vol més? —Els dos homes anaven i venien de la cava a l'entrada. Duïen les sabates i els pantalons xops de vi. Se'ls apropà una dona que portava un cassó.

—Mireu què he trobat... A la casa de la cantonada, la porta ha saltat i la cuina és plena d'eines de tota mena. Es veu que l'han abandonada fa poc perquè en un fogonet d'alcohol hi havia llet que anava vessant.

—¿No tenen res per posar vi? —el negre preguntà a la parella de darrers vinguts—. No? Jo anar a buscar gerro o ampolla... —Se'ls havia apropat servicial, somrient. Allargà